

The Meaning and Significance of Ma'oz Tzur

Rabbi Philip Moskowitz
Boca Raton Synagogue
rpm@brsonline.org

מָעוֹז צוֹר יִשְׁמְעֵנִי¹, לֵךְ נֹאֶה לְעִבְרָה.
תִּבְנוֹ² בֵּית תְּפִילָּתִי³, וְשֵׁם הוֹדָה⁴ חֲבִיב⁵.
לַעֵת תִּכְיֶן מִסִּבָּה⁷, מִצָּר הַמִּנְבֶּה⁸.
אִז אֶגְמוֹר⁹ בְּשִׁיר מְזֻמָּר¹⁰, חֲנוּכַת הַמִּזְבֵּחַ^{11 12}.

8 (בראשית רבה כב, ו) איך תנחום בר מריון אית כלבין ברומי דידעין למשתדלא [יש כלבים הברומא שידעין להתעסק].

(רשיי מסכת בבא בתרא דף ט.) ענים מרודים. זו ממשלת רומי שצווקת חמיד חבו חבו שאנו צריכין.

(רמבין בראשית לב, ז) אמרו בבראשית רבה (נח ג) מחזיק באוני כלב וגי' (משלי כו יז). אמר לו הקב"ה, לדרכו היה מהלך והיה משלח אצלו ואומר לו כה אמר עבדך יעקב: ועל דעתי גם זה ירמוז כי אנוהו הנחלנו נפילתנו ביד אדום, כי מלכי בית שני באו בברית עם הרומיים (ספר החשמונאים א ח) ומהם שבאו ברומה, והיא היתה סבת נפילתם בידם.

9 (ערכין י) אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחנן שמונה עשר ימים שהיחיד גמור בהן את ההלל שמונה ימי הוצג ושמונה ימי חנוכה ויום טוב הראשון של פסח ויחיד של עצרת.

10 (תהלים ל, א) מְזֻמָּר שִׁיר חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ לְדָוִד:

11 (במדבר ז, י) וַיִּקְרְבוּ הַנְּשִׂאִים אֶת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בַּיּוֹם הַהוּא אוֹתוֹ וַיִּקְרְבוּ הַנְּשִׂאִים אֶת-קִרְבָּנָם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ:

12 (מדרש רבה בראשית פרשה ב, ד) ריש בן לקיש פתר קריא בגלות והארץ היתה תהו זה גלות בבל שטאמר (ירמיה ד) ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו זה גלות מדי (אסתר ו) ויבהילו להביא את המן וחושיך זה גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל במורדותיהן שהיתה אומרת לחם כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל על פני תהום זה גלות ממלכת הרשעה שאין לכם חקר כמו התהום מה התהום הזה אין לו חקר אף הרשעים

1 (תהלים לא, ג): סֵטָה אֵלֵי אֲנֹכְךָ מִסִּבָּה תִּצְלִנִי הִנֵּה לִי לְצוֹר מְעוֹז לְבֵית מְצוּדוֹת לְהוֹשִׁיעֵנִי:

(תהלים כח, ח) הִ' עִז לִמּוֹ וְקוֹעוֹת יִשׁוּעוֹת מִשִּׁירָה הוּא:

2 (תהלים קמא, ב) תִּבְנוֹ תִּפְלִיתִי קִטְרֶת לִמְנוּחַ מִשְׁאֵת כְּפִי מִסִּבָּה עָרֵב:

(שמות טו, ו) וַתִּבְאֵמוּ (וַתִּשְׁעֵמוּ) בְּיַד נִחְלָתְךָ מִכּוֹן לְשִׁבְתְּךָ פִּגְלָה הִ' מִקְדָּשׁ הִ' מִלְּנֹו יָדִיד:

3 (ישעיהו נ, ו) וְהִבְיֵאתִים אֶל מֶרְקָשִׁי וְשִׁמְחָתִים בְּבֵית תִּפְלִיתִי עוֹלָתִיכֶם וְנִסְחִיכֶם לְרַצּוֹן עַל מִנְחָתִי כִּי בֵיתִי בֵּית תִּפְלָה וְקָרָא לְכָל הָעַמִּים:

4 (ויקרא ט, ו) לַעֲתִיד לְבֹא כָל הַקִּרְבָּנוֹת בְּטִלִּין וְקָרְבַּן תּוֹדָה אֵינוֹ בָּטֵל ... הַחֵיד (ירמיה לג) קוֹל שִׁשׁוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל חֲתָן וְקוֹל כְּלָה קוֹל אוֹמְרִים הוֹדוּ אֵת ה' צְ-בָאוֹת וְגו' זו הודאה ומביאין תודה בית ה' זה קרבן:

5 (תהלים קטו, ו) לֵךְ-אֲנֹכְךָ זִכַּת תּוֹדָה וְכֶשֶׁם הִ' אֶקְרָא:

6 (חסדנות השי"ס סנהדרין מג.) תייר חמשה תלמידים היו לו לישו וכי אתוהו לתודה, אייל תודה יתרג הכתיב מוסור לתודה. אייל איך תודה יתרג, דכתיב זכח תודת יכבדנו.

7 (ישעיהו יד, כא) תִּבְנוּ לִפְנֵי מִקְדָּשׁ בְּצִוּן אֲבוֹתֵכֶם בֵּל יִקְמוּ וְיִרְשׁוּ אֶרֶץ וּקְלָא מִנִּי תִּבְל עָרִים:

רְעוֹת שׁוֹבְעָה וּפְשִׁי¹³, בִּיגוֹן כְּחִי כְּלָה¹⁴.
חִי מְרֹדוֹ¹⁵, בְּשִׁעְבֹּד מַלְכוּת עֲגָלָה¹⁶.
וּבִידוֹ הַגְּדוּלָּה¹⁷, הוֹצִיא אֶת הַסִּגְלָה¹⁸.
חֵיל פִּרְעֹה, וְכָל יָרְעוֹ, יָרְדוּ כְּאֵבֶן בַּמַּצוֹלָה¹⁹.

13 (תהלים פח, ד) כִּי שָׁבְעָה בְּרָעוֹת נִפְשִׁי נָחִי לְשִׂאוֹל הַגִּיעוּ:

14 (תהלים לא, יא) כִּי כָלִי בִּיגוֹן חִי וְשִׁנּוֹתַי בְּאִנְקָה קָשָׁל בְּעוֹנֵי כְחִי נִצְמִי עֲשֹׂשׁוּ:

15 (שמות א, יד) וַיִּמְרְדוּ אֶת-מִיִּיָּהֶם בְּעִבְדָּה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבְלִבֵּינִים וּבְכָל-עֲבָדָה בַּשָּׂדֶה אֶת-כָּל-עֲבָדָתָם אֲשֶׁר-עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ:

16 (ירמיהו מו, כ) עֲגָלָה יִסָּה מִן מַצְרַיִם קָרָץ מִצְרַיִם בֹּא כֹא:

17 (שמות יד, לא) וַיִּקְרָא יִשְׂרָאֵל אֶת-חֵיד הַגְּדוּלָּה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם וַיִּקְרָא הָעָם אֶת-ה' הַמִּשְׁמֵחַ בֵּיתָהּ וּבְמִשְׁחָה עָבְדוּ:

18 (שמות יט, ח) וַעֲתָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וְשִׁמְרָתֶם אֶת בְּרִיתִי וְהָיִיתֶם לִי עֵגֻלָּה מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָל הָאָרֶץ:

19 (שמות טו, ח) וַתִּהְיֶינָה יְרֵדוֹת יִרְדוּ בַּמַּצוֹת כְּמֹו אֲבָן:

דְּבִיר קִדְשׁוֹ ²⁰ הִבִּיאֹנִי ²¹, וְנָם שֵׁם לֹא שִׁקְסָתִי ²².
 וְבָא נוֹגֵשׁ ²³ וְהִגְלֹנִי, כִּי זָרִים עֲבַדְתִּי ²⁴.
 וַיֵּין רַעַל מִסִּבָּתִי ²⁵, כַּחֲעַם שְׁעַבְדִּיתִי ²⁶.
 קַץ בָּבֶל, וְרַבְּבֶל ²⁷, לִקְחַץ שִׁבְעִים נוֹשְׁעָתִי ²⁸.

20 (מלכים א, ח) וַיָּבֵאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת-אֲרוֹן בְּרִית-יְהוָה אֶל-מְקוֹמוֹ
 אֶל-דְּבִיר הַבַּיִת אֶל-קֶדֶשׁ הַקִּדְשִׁים אֶל-תַּחַת כְּנָפֵי הַכְּרוּבִים.

21 (שיר השירים א, ד) מִשְׁכָּבִי אֶמְצֵא וְרִחְוָה הִבִּיאֵנִי הַסֵּלֶךְ הַדְרִי
 וְגִילָה (נְשִׁמָּה בֶן נִפְיָה דְרִינ מִזֵּוּ מִיִּשְׂרָאֵל אֶסְבֹּד).

22 (איוב ג, כו) לֹא שָׁלַחְתִּי וְלֹא-שִׁקְסָתִי וְלֹא-נָחַתִּי וְבָא רִנִּי.

23 (ישעיה יד, ד) וְנָשְׂאת הַסֵּלֶךְ הַזֶּה עַל-מֶלֶךְ בָּבֶל (אֶמְרָת אֵין
 שְׁבַת גֵּשׁ שְׁבַתָּה מִדְּחָבָה).

24 (ירמיהו פ"ד, יט) וְהָיָה כִּי תֹאמְרוּ מִמֶּנֶּה מָה עָשָׂה ה' אֱלֹהֵינוּ
 לָנוּ אֵת כָּל אֵלֶּה נֹאמְרָת אֱלֹהִים כֹּאשֶׁר עֲבַדְתֶּם אוֹתִי (וְהַעֲבַדוּ אֱלֹהֵי
 זָכָר בְּאֶרְצְכֶם כֹּו וְהַעֲבַדוּ זָרִים בְּאֶרֶץ לֹא לָכֶם).

25 (תהלים ס, ח) הִרְאִיתָה עַמֶּךָ קִשָּׁה הַשְׁקִיתָנוּ יְיָ תַרְעֵלָה.

26 (שיר השירים ג, ד) כַּמֶּעַט שְׁעַבְדִּיתִי מִהֶם עַד שִׁמְעָתִי אֵת
 שְׁאֵהָבָה וְנָשִׂי אֶחָדָתִי וְלֹא אֶרְפֹּנוּ עַד שֶׁהִבִּיאֹתִנוּ אֶל בֵּית אִמִּי וְאֶל
 חֲדָר הַזֹּרֵתִי.

27 (זכריה ד, ח) וַיֵּצֵא נִינְאֹמֶר אֵלַי לֵאמֹר הִנֵּה דָבָר-ה' אֶל-זֶרְבָבֶל
 לֵאמֹר לֹא בְחָזַל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם-בְּרוּחִי אֶמֶר ה' צִ-בְּאוֹת.

28 (ירמיה כג, י) כִּי-כֹחַ אֶמֶר ה' כִּי לִפִּי מְלֹאֵת לִבְבֶּל שִׁבְעִים שָׁנָה
 אֶפְקֹד אֶתְכֶם (וְהִקְמַתִּי עֲלֵיכֶם אֶת-דְּבָרִי הַטּוֹב לְהַשִּׁיב אֶתְכֶם אֶל-
 הַמְּקוֹמִים הַהֵם).

כְּרוֹת קוֹמַת בְּרוּשׁ ²⁹, בִּקְשׁ אֲנִי בֶן הַפְּדֻתָּא ³¹.
 וְהָיְתָה לוֹ לִפַּח וּלְמוֹקֵשׁ ³², וְנִאֲוָתוֹ וְשִׁבְתָּהּ ³³.
 רֹאשׁ יְמִינִי ³⁴ וְשֹׂאתָ, וְאוֹיֵב ³⁵ שְׁמוֹ מִחִית ³⁶.
 רֹב בָּנָיו ³⁸ וְקִנְיָנוֹ עַל הַעֵץ תָּלִית ³⁹.

31 (יוחנא קל, כח) וְנִתְּתִי אֶת-הָאֶרֶץ שְׁמִמָּה וּמִשְׁמָה וּנְשַׁבַּת גִּזְוֹן
 עֲזָה וְשִׁמְמוֹ תִּדְרִי יִשְׂרָאֵל מֵאִין עֹבֵר.

34 (אסתר ב, ח) אִישׁ יְחֻדִּי הָיָה בְּשׁוֹשׁוֹן הַבִּיכָה וְשִׁמּוֹ מִרְנָנְכִי בֶן
 נָאִיר בֶּן שִׁמְעִי בֶן קִישׁ אִישׁ יְמִינִי.

35 (אסתר ז, ו) וְתֹאמֶר אֶסְתֵּר אִישׁ צָר וְאֹיֵב הָקֹו הִנֵּה הִנֵּה (וְהַסֵּו
 נִכְנָע מִלִּפְנֵי הַסֵּלֶךְ וְהַמִּלְכָּה).

36 (תהלים ט, ח) וְעָרַת גִּזְוִים אֶבְדָּתָה כִּשְׁעֵי שְׁמִים מִחִית לְעוֹלָם וָעֶד.

37 (שמות יז, ד) וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה כְּתֹב זֹאת זָכָרוֹן בְּסֵפֶר נְשִׁים
 בְּאָזְנוֹ יְהוֹשֻׁעַ כִּי-מִחַת אֶמְחָה אֶת-זָכָר עֲמֹלֶךְ מִנְּחִית הַשָּׁמַיִם.

38 (אסתר ה, יא) וַיִּסְפֹּר לָקֹחַ הָקֹו אֶת-כְּבוֹד עֲשָׂרוֹ זָרֵב בָּנָיו וְאֵת-
 כָּל-אֲשֶׁר גָּדְלוֹ הַסֵּלֶךְ וְאֵת אֲשֶׁר נָשָׂא עַל-הַשָּׂרִים וְעַבְדֵי הַסֵּלֶךְ.

39 (תהילים י"על הַנִּישִׁים) וְתִלּוּ אוֹתוֹ וְאֵת בָּנָיו עַל הָעֵץ.

29 (ישעיהו לו, כד) בֵּיד עֲבָדֶיךָ חִכְמָה ה' (וְתֹאמֶר בְּרַב רַבְּבִי אֲנִי
 עֲלִיתִי מִרוֹם הָרִים וְרַבְּנִי לִבְנוֹת וְאֶמְרָת קוֹמַת אֶרְנִי מִבְּחֹר בְּרִשְׁיוֹ
 (וְאֵבֹא מִרוֹם קִצּוֹ וְעַד כְּרִמְלֹו).

30 (מגילה יז) תַּחַת הַנִּעְצוּץ תַּחַת הָמֶן הַרְשַׁע שַׁעֲשֵׂה עֲצֻמוֹ עֵינִי
 זִכְרִיב וּבְכַל הַנִּעְצוּצִים וּבְכַל הַנִּחְלָלִים יַעֲלֶה בְרוּשׁ זֶה מִרְדִּיבִי
 שִׁנְקֵרָא רֹאשׁ לְכָל הַבְּשָׁמִים שֶׁנֹּאמַר וְאֵתָה קֹחַ לְךָ בְּשָׁמִים רֹאשׁ מִר
 דְּרוֹד וּמִתְרַגְמֵינן מִרִּי זָכִי.

31 (אסתר ג, א) אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה גָּדְלָה הַסֵּלֶךְ אֶחְשִׁינוּשׁ אֶת-
 הָקֹו בֶן-הַפְּדֻתָּא הָאֲנִי (וְנִשְׁאַחַו וַיִּשָּׂם אֶת-כְּסָאוֹ מֵעַל כָּל-הַשָּׂרִים
 אֲשֶׁר אוֹתוֹ).

32 (תהלים סט, כג) יְהִי שְׁלֹחֶם לַמִּנִּיחָם לִפָּח (וְלִשְׁלֹמִים לְמוֹקֵשׁ.
 (מגילה טו, ו) תִּיר מִה רֹאשָׁה אֶסְתֵּר שׁוֹימְנָה אֵת הָמֶן רִיִּיא
 אוֹמֵר פְּחִים טַמְנָה לוֹ שֶׁנֹּאמַר יְהִי שְׁלֹחֶם לַמִּנִּיחָם לִפָּח.

וְיָנִים נִקְבְּצוּ עָלַי⁴⁰, אֲוִי בֵּימֵי הַשְּׁמָנִים⁴¹.
וּפְרָצוּ⁴² חוֹמוֹת מִגְדְּלֵי⁴³, וּסְמָאוּ כָּל הַשְּׁמָנִים⁴⁴.
וּמִנֹּתֶר קִנְקִנִּים, נַעֲשָׂה נֶס לְשׁוֹנֵשִׁים⁴⁵.
בְּיָ בִּינָה⁴⁶, יָמִי שְׁמוֹנָה, קָבַעוּ בְּשִׁיר וְרָנִים.

כסף. נזחה לה לעיר מבצר ולכתר ולנוי ונבנה לה את עיר הקדש
 ובית הבחירה: ... אני חומה. חזקה באהבת דודי:
 [ביב ה.] אני חומה זו כנסת ישראל ושדי במגדלות אלו בתי
 כנסיות ובתי מדרשות.

44 [שבת כא.] מאי חנוכה דתנו רבנן בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה
 תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון שבשנכנסו
 יוונים להיכל סמאוו כל השמנים שבחיכל וכשנברה מלכות בית
 חשמונאי ונצחום בדיקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה
 מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא לחדליק יום אחד
 נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים לשנה אחרת קבעום
 ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה.

45 [שיר השירים ב, א-ב] אֲנִי כַּבְצֵלֶת הַשָּׁרֹן שׁוֹשַׁנֹּת הַעֲמֻקִּים:
 פְּשׁוֹשָׁנָה בֵּין הַחֹמֹתִים כֹּן כִּנְיֹתַי בֵּין הַקְּבִטִּים:

46 [יומא כז.] אמר רבא לא משכחת צורבא מרבנן דמורי אלא
 דאתי משבט לוי או משבט יששכר לוי דכתיב יורו משפטך
 ליעקב יששכר דכתב (דהיי"א יב, לג) ומבני יששכר יודעי בינה
 לעתים לדעת מה יעשה ישראל.

40 (יהושע י, ה) וַיִּשְׁלְחוּ אֲנָשִׁי-בָבֶלֶן אֶל-יְהוֹשֻׁעַ אֶל-הַמִּצָּנָה
 הַגְּלָגְלָה לֵאמֹר אֶל-הַרְיָ וְדָדִךְ מַעֲבִידִךְ עָלָה אֵלֵינוּ מִהֲרָה (הושיע
 לוט וקצ"ט) כִּי נִקְבְּצוּ אֵלֵינוּ כָּל-מַלְכֵי הָאֲמָרִי יֹשְׁבֵי הָהָר:

41 (תהלים סח, לב) וְאֵתָיו הַשְּׁמָנִים מִנִּי מִצְרָם כּוֹשׁ תִּרְסִי וְדָי
 לְאֵלֶיךָ:

42 (משנה מידות ב, ג) לַמִּנִּים מִמֶּנּוּ סוּרָה גְבוּהָ י' טַפָּחִים וּשְׁלֹשׁ-
 עֶשְׂרֵה פְּרָצוֹת הָיוּ בּוֹ שִׁמְרָצִים מַלְכֵי יוֹן-חֹזֶר וְגִדְרוֹם וְגִזְרוֹ כִּנְגֹן
 וְיֵיג הַשְּׁתַּחֲוִיּוֹת-לַמִּנִּים.

43 [שיר השירים ח, ט-י] אִם-חֹמֶה הִיא נִבְנָה עָלַיִךְ סִיכַת כֶּסֶף
 וְאִם-דָּלֶת הִיא נִבְנָה עָלַיִךְ לֹט אֶרֶץ: אֲנִי חֹמֶה וְשָׂדֵי כְּמִגְדְּלוֹת אֶזְ-
 קִייתִי בְּעֵינָי כְּמוֹצֵאת שָׁלוֹם:

[רשי"י שם] אם חומה היא, אם תחזק באמונתה וביראתה
 להיות כנגדם כחומת נחשת שלא יכנסו לתוכה רוצה לומר שלא
 תתחתן בהם והם לא יבואו בה ולא תתפתה להם: נבנה עליה סירת

חֲסוּף זָרוּעַ קִדְשֶׁךָ⁴⁷, וְקָרַב קֶץ⁴⁸ הַיְּשׁוּעָה.
וְקָם וְקָמַת (דָּם) עֲבָדֶיךָ⁴⁹, מֵאִמָּה הַרְשָׁעָה⁵⁰.
כִּי אָרְכָה לָנוּ⁵¹ הַיְּשׁוּעָה, וְאִין קֶץ⁵² לִימֵי הַרְעָה⁵³.
דַּחַה אֲדָמוֹן⁵⁴, בְּצֵל צֶלְמוֹן⁵⁵, הֶקֶם לָנוּ רוּעִים שְׁבָעָה⁵⁶.

52 [ישעיה ט, ו] לְמַלְרָבָה הַמִּשְׁכָּח וְלִשְׁלֹם אִין-קֶץ עַל-כֵּסֶף דָּוָד
 וְעַל-מַמְלַכְתּוֹ לְהַכִּין אֹתָהּ וּלְסַעֲרָהּ בְּמִשְׁפָּט וּבְכִזְקָה מִשְׁנָה (עז-
 עזלם קנאת ה' צ-באות תעשה-זאת):

53 [קהלת יב, א] וְזָכַר אֶת-בִּירָאֵיךְ בִּימֵי בְּחֹרְתֶיךָ עַד אֲשֶׁר לֹא-
 יָבֹאוּ יָמֵי הַרְעָה וְהַיָּשׁוּעָה אֲשֶׁר וְזָכַר אִין-לִי בְּהֵם חֲפֹץ:

54 [בראשית כה, כח] וַיֵּצֵא תְּרַאסָוֹן אֶתְמוֹנִי בֶלֶל כְּאֶתְרַת שְׁעָר
 וַיִּקְרָאוּ שְׁמוֹ עֶשֶׂר:

55 [מסכת ברכות דף טו:] א"ר חמא ברבי חנינא כל הקורא ק"ש
 ומדקדק באותיותיה מצננו לו גיהנם שטאמר (תהלים סח, טו)
 בְּפִרְשֵׁי-דֵי מַלְכִּים מִתְּשַׁלֵּג בְּצֶלְמוֹן: אל תקרי בפרש אלא בפרש
 אל תקרי בצלמון אלא בצלמות:

56 [מיכה ה, ד] וְהָיָה זֶה שְׁלֹם אֲשׁוּר כִּי יָבֹא בְּאַרְצָהּ וְכִי יִרְדֹּךְ
 בְּאַרְמְנֵיהֶיךָ וְהִקְמִנוּ עָלֶיךָ שְׁבָעָה רָעִים וְשִׁמְנָה נְסִיכֵי אֲדָם:

47 [ישעיה נב, י] חֲסוּף הִיא אֶת זָרוּעַ קִדְשִׁי לְעֵינֵי כָּל הַגּוֹיִם וְרָאוּ כָּל
 אֲמָסֵי אֶרֶץ אֶת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ:

48 [דניאל ח, יט] וַיֹּאמֶר הַנְּנִי מוֹדִיעֶנְךָ אֶת אֲשֶׁר וְהָיָה בְּאַחֲרִית
 הַזָּמָן כִּי לְמוֹעֵד קָץ:

49 [דברים לב, מ] תִּרְגִּיט גּוֹיִם עִמּוֹ כִּי דָם עֲבָדֶיךָ יָקוּם וְקָם וְיָשִׁיב
 לְעֵרְוִי וְכִפֵּר אֲדָמָתוֹ עִמּוֹ:

50 [בראשית רבה ב, ד] על מני תהום זה גלות ממלכת הרשעה.

51 [בראשית כה, ח] וְהָיָה כִּי-אָרְכּוּ-לוֹ שָׁם הַיָּמִים וַיִּשְׁקֶף אֲבִימֶלֶךְ
 מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים בְּעַד הַחֵלֶן וַיֵּרָא וְהָיָה וַיִּחַק מִצְחָם אֶת רִבְקָה
 אִשְׁתּוֹ:

#1 R. Yehuda Amital
"Jewish Sovereignty Was Restored"

An interesting question arises in the wake of this historical episode: what happened next? What happened after the purification and rededication of the Temple and the miracle of the cruse of oil that lasted for eight days?

The answer is to be found in *Sefer Chashmonaim*:

And it was, when the nations around about heard that the altar had been rebuilt and that the Temple had been re-dedicated as before, they were incensed. And they conspired to annihilate the descendants of Yaakov who were in their midst, and began putting Jews to death and killing them... And the nations that were in Gilad were gathered against Israel who were on their border, to wipe them out, and they fled to the fortress of Datima... And they put about a thousand men to death there... They gathered against them from Acre and from Tyre and from Sidon, and the entire Galilee of the gentiles, to wipe us out... (Chashmonaim 1:5)

The situation, both in *Eretz Yisrael* and outside of the land, was very difficult. The war continued. Four of Matityahu's sons were killed in battle. It was hard for them to exercise sovereignty.

The reason for this is clear, as we find in the Rambam's ruling that *kohanim* may not rule as kings. Their "realm" is limited to the priesthood alone. Moreover, there is an established principle: "Anyone who claims, 'I am a descendant of the Chashmonaim,' is known with certainty to be a slave, for none of them remained other than one child, and he perished" (*Bava Batra 3b*).

Already in the days of Yehuda Maccabee, there were some ugly practices in *Eretz Yisrael*. Already then, the internicine battles, which ultimately led to the destruction of the Temple, were evident. The clear impression arising from the historical facts that are known to us (including from Greek works dating to this period) is that *Am Yisrael* had nothing to be proud of during the period following the victory of the Chashmonaim. On the contrary - the great light that came about through the Chashmonaim, which we mention every year at this time, was only temporary. Hence, we must ask, why the great celebration?

The Rambam seems to understand the situation differently. I would like to emphasize his interpretation, with its special significance for our own era:

*During the Second Temple Period, when the Greeks ruled, they issued decrees against the Jews, denying their faith, and did not permit them to engage in Torah and the commandments. And they appropriated their money and their daughters, and they entered the Temple and broke in, and defiled the holy things, and caused the Jews great anguish. And they subjected them to harsh oppression, until the God of our fathers had mercy on them, and delivered them from their hands, and saved them. And the sons of Chashmonai, the Kohanim Gedolim, prevailed, and killed them, and saved Israel from them, and appointed a king from among the kohanim. And **Jewish sovereignty was restored for more than two hundred years**, until the destruction of the Second Temple. (Hilkhos Chanuka 3:1)*

The Rambam views the great achievement of the Chashmonaim as the very fact that Jewish sovereignty was restored until the time of the destruction. To his view, Chanuka is celebrated not only to commemorate the miracle concerning the oil, but also to commemorate the appointment of a Jewish king and the restoration of Jewish sovereignty for two more centuries. And this, despite the fact that the Jewish state that was thus established was extremely limited in its independence and its leaders were very far removed from Torah.

והנה ידוע כי כונת היונים בגורת השמד שלהם היתה להכניס חכמתם בין היהודים כדי לשנות בה כל הנהגת חייהם, ובעיקר רצו לעקור ולבטל ההבדלה בין ישראל לעמים, ולזה התחכמו לתרגם את התורה לשבעים לשון כדי שיהיה גם לגוים חלק בתורה. כפי הבנתם. ונוסף על זה זממו לטמא את ההיכל כי לא היה בדעתם להחריב את המקדש כלל רק לטמאו ולחללו כדי שלא תצא ממנו עוד שום השפעה של קדושה. כי ידעו היטב מגודל כח השפעתו של בית המקדש – ובפרט אור המנורה – על פנימיות לבם של ישראל, והבינו כי כל זמן שהשכינה שורה בישראל אי אפשר להשריש טומאתן בתוכם. ולכונה זו ערכו מלחמותיהם נגד הקודש והמקדש, לבטל ההשפעות של קדושה כדי שיהא נח להם לכבוש את האומה תחת עול ה"קולטור" שלהם. וכן נראה בשיטת המתיוונים בישראל שאמרו נהיה ככל הגוים בית ישראל שלא יהיה לעם ישראל הנהגה אחרת ושונה מכל עם ולשון.

ואיתא במסכת מדות (פרק ב' משנה ג') לפניו ממנו סורג גבוה עשרה טפחים ושלוש עשרה פרצות היו שם שפרצום מלכי יון. חזרו וגדרום וגזרו כנגדם שלש עשרה השתחויות. ופירש שם הר"ע מברטנורה, כשמגיע כנגד כל פרצה ופרצה משתחוה ומודה על אבדן מלכות יון. וענין הסורג מבואר בתוס' יום טוב שם שבנה כדי לתת מקום והבדל בין עובדי כוכבים הנכנסים להתפלל בבית ה' ובין ישראל, ע"ש. והרי פשוט הוא ש"ג הפרצות שפרצו בסורג לא עשאו לשם כיבוש הבית כי לזה לא הוצרכו לפרוץ בחומה שאין גובהה כי אם עשרה טפחים, אלא דעשו כן כדי להראות לעין כל מחשבתם הטמאה להרוס כל הבדלה בין ישראל לעמים להיותם מעורבים לגמרי בלי שום מחיצה המפסקת. "וגזרו כנגדם י"ג השתחויות" כי במצבם זה לא די בבנין הנהרסות ובסתירת הפרצות לבד, אלא צריכים לעשות פעולה המחזקת את הכרת טובת ההבדל בין ישראל לעמים. ולכן תקנו חכמי הדור ההוא שכל פעם שיקיפו בעזרה יקיימו ההשתחויות האלו להודות לה' על מפלת מלכות יון וכדי שיזכרו תמיד את גודל הסכנה הטמונה בשכחת ההבדלה בין ישראל לעמים.

סדר הנוכה

526

שְׁעֵבְרֵתִי קֵץ בָּבֶל וְרַפְּכֵל לִקְץ שְׁבָעִים נוֹשְׁעֵתִי :
בְּ רֶחַ קוֹמָה בְּרוֹשׁ בִּקְשׁ אֲנִי בֶן הַמִּדְבָּהּ וְנִהְיִיתָ
לֹא לְמוֹקֵשׁ וְנִאֲוֵתוּ נִשְׁבָּחָהּ רֹאשׁ יְמִינִי נִשְׁאֲתָ
וְאוֹיֵב שְׁמוֹ מִקִּיטָה רֹב בְּנֵי וְקִנְיָיו עַל הָעֵץ חֲלִיתָ :
הִירִים נִקְבְּצוּ עָלַי אֲנִי בִימֵי חֲשָׁמַיִם וּפְרָצוּ חוֹמוֹתַי
מִגְדָּלִי וְטִמְאוּ כָּל חֲשָׁמַיִם וּמְנוֹחַת קִנְיָנִים נַעֲשֶׂה
גַּם לְשׁוֹשְׁנִים בְּנֵי בִינָה יְמֵי שְׁמוֹנָה קָבְעוּ שִׁיר
וְרִנָּנִים :

#3 Sidduer Hegyon Lev
(Koenigsberg, 1845) Published by
Hirsch Edelmann

#4 Sidduer Hegyon Lev
(Koenigsberg, 1845) Published by
Hirsch Edelmann

#5 R. Aryeh Leib Zinz
Warsaw, 1902
Meloh Ha'Omer

ובזו מוכן שפיר כחצו במשח לור יסופתי.
יכירים נקבלו עלי לוי בימי
חשמונים. ופרלו חומות מגדלי וממלו כל
השמים. ומטת קנקנים נעשה נס
לשמיים. ציו בני צינה וקבעו ימי חטכה

לחטכה בימי מהחיהו בן יוחנן
כהן גדול חשמונאי וכבדו
כשעמדה מלכות אנטיוכוס
הרשעה על עמק ישראל
להשפיתם תוריה
ולחשכים פחקי רצונה
ואסרה ברחמיה הרבים
עמדת להם בעת צרתם
רבה אתריבם ונתת את
דינך נקמת את נקמתם

מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד
טהורים ורשעים ביד צדיקים וזרים ביד עוסקי תורתך
ולק עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישראל עשית
השועה גדולה ופרמך בהיום הזה ואחר כן באו בגיה
לדביר ביהוה ופנו את היכלך וטהרו את מקדשך
והקליקו ברוח בחצרות קדשך וקבעו שמונה ימי חטכה
אלו להודות ולהלל לשמך הגדול:

#6 ontheline.blogspot.com
"Dealing with the Difficult Piyut Maoz Tzur"

Yevanim was a particularly loaded term in Russia (for historical purposes this includes regions outside of Russia proper, like Ukraine), because Jews called the non-Jews Yevanim. They did so because many Ukrainians were of the Ukrainian Greek Catholic Church (the Russian Orthodox Church is an Eastern Orthodox Church and in that way 'related' to Greece as well). It is for this reason that Hanover called his account of the Khmelnitzky massacres Yeven Metzula, and refers to the Cossacks as yevanim - but we can see it from other sources, too. For example, see attached for a horrifying account of a massacre on the second day of Pesach 1655. You can see he calls the Cossacks yevanim

מטת קנקנים נעשה נס לשמיים
ובזו מוכן שפיר כחצו במשח לור יסופתי
יכירים נקבלו עלי לוי בימי חשמונים
ופרלו חומות מגדלי וממלו כל השמים
ומטת קנקנים נעשה נס לשמיים
ציו בני צינה וקבעו ימי חטכה
אלו להודות ולהלל לשמך הגדול

#7 R. Yeshaya Horovitz
Kitzur Shelah, Chanukah

מצאתי כתוב מאחר שהשיר של מעוז צור
אינו קאי רק על ג' מלכיות בבל מדי
יון אבל מלכות רביעי גלות ארם וישמעאל
לא נזכר בו כלום על כן התקינו חרותות
המדברים על גאולת מגלות הזה שיאמר אחר
השיר מעוז בניגון מעוז צור:

(חרוזה זו סימן חזיק)

"חשוף יורועך קדושי: וקרב קץ הישועה. ונקום
נקמת נפשי. מיד מלכות הרשעה. כי ארכה לנו השעה.
ואין קץ לזאת חרעה. דחה אדמון בצל צלמון והקם
לנו רועים שבעה:

(מהגאון מהר"ר משה איסרלש וצ"ה)

"מעולם היית ישעי כבודי ומרים ראשו. ישמע
נא קול שועי. מלכי אלהי קדושי. העביר
חטאתי ומשעי גם בגלות השלישי. חזק ישראל. הכניע
ישמעאל. ומאדם חמדה נפשי:

(חרוזה מהרב מוח' ירמיה אב"ד דמדנינת
וירצבורג)

"יהי יצון מלפניך. יחיד יהודי והדר גאל שארית
צאנך. מאדם ישמעאל וקדר. רחום בקודש
נאדר. רוח תשים לעדר. נחלתך הושיע. אל נקמות
הושיע בעמלק מדור דור:

[חרוזה מן הרב מהר"ר שמואל זצ"ל בעל נחלי
שבץ] "שמך יברך לעולם. "מתוך קהל אמונים.
יוכסאך יהי שלם. "אם תנקום בודונים. לנפשות
נענים. "הסכת ממעונים. "להושיע עמך. "ולחציל
שרידך. "ידיך כאז בימי השמינים: ה' וקוף קרן
ישועה. וקרב קץ הגאולה. ומלכות זרון הרשעה. יהי
מעיר מפלה בנפול בני עולה. ולעמך תעשה חצלה.
בצדקת אחנים. גאל בנים. ותבנה העיר על תילה:

#8 Dr. Avi Shmidman and R.
Yitzhak Etshalom

Ma'oz Tzur – the final stanza

Composed by Dr. Avi Shmidman and Rav Yitzhak Etshalom
Alon Shout, Hanukkah 5771

This stanza was composed to complete the song in which we praise ה' for the many salvations He has granted us; in our modern era, we have been blessed ה' בחדשינו, with redemption from the millennia of bitter exile and Jewish sovereignty over Israel. The phrasology is all taken, as seen in the ביאור, from prophecies of redemption which are most closely associated with our modern era, from the חזקתנו read on the מצותה and passages in יחזקאל and יחזקאל which emphasize the "light" of redemption – thus tying it in to the נרות הנזכה – and from Psalm 30, which is the שיר של יום (according to the מ"א) for the חנוכה.

שנית ירך הוספת / משאול דלית יידיים

אור ארצך ורחות / ענפי מתת ומגדים

קוראים לך ומודים / הלל גומרים שמך מיוחדים

מימי ישעי / מעוז סלעי / הבעיר כנגה לפידיים

You reached out Your hand a second time / from the depths you drew up your beloved ones
To shine Your light upon your land / Giving us branches and sweet fruits
We call to You with thanksgiving / we recite the Hallel and declare the oneness of Your name
The waters of our salvation, / our Rock, our protector / has lit aflame like the light of torches

ביאור

1 שנית ירך הוספת: על פי ההפטרות ליום העצמאות: יוסיף ארני שנית ירך לקנות את
שאר עמי (יש' יא, יא). משאול דלית: על פי מזמורה של חנוכה: ארוממך יי כי
דליתני... העלית מן שאול נפשי (תה' ל, ב-ד). יידיים: עם ישראל.

2 אור ארצך ורחות: על פי יש' ס, א: כי בא אורך וכבוד יי עליך ורח' ורומז לאור הנרות.
ענפי מתת ומגדים: מסימני הגאולה על פי יחזקאל לו, ת: ענפכם תתנו ופריכם תשא
לעמי ישראל; וברוך המטפורי, ורחות האור על הארץ בצלעית הראשונה מביאה לידי
פריחת הארץ וצמיחתה.

3 קוראים לך ומודים: על פי ההפטרות של יום העצמאות: יהודי ליי קראו בשמו' (יש' יב).

4 ישעי... הבעיר כנגה לפידיים: על פי נבואת הנחמה בישעיהו סב: למען ציון לא
אחשה... עד יצא כנגה צדקה וישועתה כלפיך יבער, ושוב רומז לאור הנרות. הצידוף
'מימי ישעי' על פי ההפטרות של יום העצמאות: ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה
(יש' יב, ג). 'מעוז סלעי' הוא כינוי להקב"ה על דרך פתיחת השיר (מעוז צור; והשווה
תה' ית, ג). ושיעור הסוד: הקב"ה גילה את ישועתו לעין-כל.

#9 Should We Leave Out the Sixth Verse of Maoz Tzur?

Thejc.com

Question: Recent editions of the Singer's Siddur have restored the sixth verse of Ma'oz Tzur, which prays for the enemy to be thrust into 'the darkness of death'. I teach in a cheder and I find it hard to accept that this is suitable to be sung by adults, never mind children. Should we leave it out?

Rabbi Naftali Brawer

Naftali Brawer is rabbi at Borehamwood and Elstree United Synagogue.

Ma'oz Tzur, written by a poet identified only as Mordechai, is dated to the 13th century when the Jewish community suffered terribly at the hands of the crusaders. The sixth stanza that you refer to was said to be added at some later point, possibly as much as 150 years later. In it the composer clearly articulates the sense of threat from Christian persecutors that most Jews would have felt at the time.

Ma'oz Tzur is not the only example in Jewish liturgy of a vengeful prayer. Av Harachamim, a prayer composed in the aftermath of the first crusade in the 11th century and recited by many congregations before the Musaph prayer of Shabbat, contains even stronger language: "May He exact retribution for the shed blood of his servants, wreak vengeance on His foes and make clean His people's land."

At the Passover Seder, when the door is opened for Elijah, the Hagadah instructs us to recite: "Pour out Your wrath upon the nations that do not acknowledge You [...] For they have devoured Jacob and laid waste his habitation [...] pursue them with anger, and destroy them from beneath the heavens of God." This prayer was said to have been composed as a response to the blood libel — a much-dreaded and devastating annual occurrence for medieval Jewish communities.

Much more frequent than this is the blessing recited in the Amidah prayer: "May Your enemies swiftly be cut down. May You uproot, crush, cast down and humble the kingdom of arrogance swiftly in our days."

My point is that whether we like it or not many of our prayers contain harsh terminology. As a responsible teacher you cannot hide this fact from your students. Instead, use these prayers as a springboard to discuss the turbulent nature of Jewish history. These are not speeches calling on faithful Jews to commit violence. They are desperate prayers to God asking Him to remove the threat of danger that hangs over our people.

Ma'oz Tzur in particular demonstrates that persecution is unfortunately a recurring theme in our history. Jews must never gloat when an enemy falls and vengeance for vengeance's sake is distinctly un-Jewish. However, that does not mean we must shy away from asking God to eliminate our enemies. Nor for that matter should we hesitate to celebrate when that happens. That is, after all, the whole story of Chanukah.

Rabbi Jonathan Romain

Jonathan Romain is rabbi at Maidenhead (Reform) Synagogue.

Why is it that if we see a passage to which we object in a daily newspaper, we decry it, whereas if it appears in the prayer book, we seek to justify it or re-interpret it?

Both pieces are written by ordinary individuals — yet because the liturgical one has been accepted by previous generations, we feel obliged to defend it. Instead we should be courageous enough to resist the tyranny of the unchallenged past and demand that it only be included if it matches the Jewish values to which we subscribe.

The prayer book is the manifesto of Judaism. It is said that the Bible is God's gift to the Jewish people, and the prayer book is our gift back. It reflects what we believe and stand for. If we are to pray it, then we should mean it.

That is why Progressive prayer books have omitted traditional prayers calling for the restoration of animal sacrifices. We do not want sacrifices back, so why pray for them? Just because something is traditional does not mean it is right or still applicable.

Our siddur also does not oblige us to pray for an end to exile. We may have a spiritual connection with the Land of Israel, but we are not in exile. We can hop on an El Al plane anytime we wish and emigrate to Israel. We live here by choice and regard Britain as our home.

Nor do we have any blessings in which men thank God for not making them a woman. Commentators have tied themselves in knots trying to claim that this does not demean females, whereas it is better to admit that it reflects a bygone viewpoint and should no longer be included.

Ma'oz Tzur was written in the 13th century. The sixth verse is not pleasant and mirrors the bitter perspective of oppressed medieval Jews. It hardly reflects our understanding of the festival or the positive message of Jewish identity that we derive from it. Why keep it in?

After all, we ask others to remove passages that offend us — such as sections of Christian liturgy that insult Jews. It would be a very hypocritical if we are not prepared to edit our own difficult passages when appropriate.

We should be able to sing Ma'oz Tzur with gusto and without grimacing at the end. Religious values means ditching verse six.

#10 R. Moshe Taragin
"Chanuka as the Inauguration of Galut"

Perhaps the textual segregation reflects a more structural disparity. Biblical holidays punctuate the experience of historical and national redemption. The respective historical events of each holiday represent

milestones in our redemptive journey. Each launched a chapter of the redemptive experience.

By contrast, Chanuka occurs on the eve of the great Diaspora, immediately prior to the ultimate expulsion of the Jewish nation from its homeland and the pillaging of its *Mikdash*. It occurs after the conclusion of the prophetic era as the pages of redemption begin to close. It reinvigorates a nation on the "bubble of history," about to embark on a terrible and glorious journey. It plants the quality of *mesirut nefesh*, of absolute dedication and commitment, in the collective heart of the Jewish nation, a *mesirut nefesh* that accounts for our survival throughout the hardships of 2000 years of lacking a national identity. Its energy fuels the golden era of Talmudic activity, in which several generations of rabbis formulated the great Oral Torah, which has ensured our survival for the past 2000 years. This process was driven by human intellect, realized within the parameters of a divine system – but not through prophecy. The sages were brilliant and devoted masters of the divine system, but they did not enjoy prophecy, nor did they employ it in weaving the Talmudic fabric. Listing Chanuka AFTER the conclusion of the laws of the *mo'adim* is a metaphoric method of highlighting its very different experiential function, as well as its very different moment in history. AFTER the *mo'adim* conclude and AFTER the redemptive history that the *mo'adim* underscore ceases, the events of Chanuka occur, and the reference to Chanuka through the description of the *menora* is made.

God delays the inauguration of the *Mishkan* from Kislev to Nissan to ensure that the induction of redemption would occur within the first month of redemption. He "reminds" Kislev that it will play a pivotal role in Jewish history - not in redemptive history, but in our survival as a nation. As exile begins to loom, a final miracle had to occur to energize the nation and lend it the confidence to survive the harsh road ahead. One might claim that the miracle of Chanuka was the last stop on the road to exile, the final moment in which God performed a national miracle reminiscent of its days of glory. Kislev is eminently suited for this dedication of *galut* and its unique history. Located at the commencement of winter, it launches the winter of Jewish history and the desperate commitment that was demanded. Each stage of Jewish history is unveiled by a dedication of the *Mikdash*; the redemptive period commences during the month of Nissan, while the Diaspora era begins in Kislev.

In many ways, Chanuka's implication is more sober. It ignores the experience of redemption and takes no notice of the issue of our election and its implications for the land of Israel and the *Mikdash*. Soon after the miracle of Chanuka, the land would be conquered and the *Mikdash* compromised. The miracles do not occur amidst the backdrop of exile or on the doorstep of return; instead, the miracles spotlight the capacity of our tradition to fend off hostile efforts to overpower its ideals. Chanuka serves as a premonition of the long *galut* in which the Jewish ideal would constantly be challenged by ever-evolving systems. Only through our capacity for *mesirut nefesh* have we been able to fend off these attacks and sustain the integrity of our tradition. The genesis of this mass *mesirut nefesh* occurred during the drama of Chanuka.

#11 Anne Frank, April 11, 1944

Who has made us Jews different from all other people? Who has allowed us to suffer so terribly up until now? It is God who has made us as we are, but it will be God, too, Who will raise us up again. Who knows, it might even be our religion from which the world and all peoples learn good, and for that reason and only that reason do we suffer. We can never become just Netherlands, or just English or representatives of any country for that matter. We will always remain Jews.

חנוכה – אבן יסוד בהנהגת ה' את ישראל בגלות

אחד המאורעות המרכזיים שאירעו בימי בית שני היו גזירות היוונים, ומסירות הנפש של החשמונאים, ששיאן היה הניסים והנפלאות שעשה להם השי"ת במלחמות בכלל, ובגס השמן שבמקדש בימי חנוכה בפרט. בגללם תיקנו לנו חז"ל ימי הלל והודאה, ואחת מז' המצוות דרבנן – מצות הדלקת נרות חנוכה. כל המצוות והדינים הללו הינם חלק מהתורה שבעל פה שכאמור חיזוקה וביסוסה הוא המיוחד את תקופת בית שני.

ניסי חנוכה, ומה שקדם להם מגזירות השמד מחד, ומסירות הנפש לתורה ולמצוות מאידך, מלמדים אותנו שכאשר אנו מחרשלים בעבודת ה', נותן ה' ביד הגויים את הכח לגזור עלינו גזירות של העברה על הדת. וכאשר אנו מוסרים את נפשנו על חיזוק הדת, השי"ת מושיענו מיד הקמים עלינו, ומסייע בדינו לקיים את כל פרטי המצוות ודקדוקי סופרים, ולשם כך הוא עושה עמנו אפילו ניסים שלא כדרך הטבע (עי' ב"ח ריש הל' חנוכה) [נס השמן היה כדי לקיים דין דרבנן שהרי טומאת גויים היא מדרבנן].

ההתנהגות הזו שלנו, ולעומת זה הנהגת ה' אתנו, שבאו לידי ביטוי בחנוכה בתחילת הגלות, הינן אבן יסוד ומורה דרך לכל אורך הגלות. כאשר נחבונן נבחין שהנהגה זו באופן כללי חוזרת ונשנית בעם ישראל, כי כאשר מתרפים בעבודת ה' באות עליהם גזירות רוחניות וצרות גשמיות. וכאשר מתחזקים ומתאמצים להיטיב דרכם ולהתקרב אל ה' זוכים לישועת ה' בניסים נסתרים וגלויים, ולהשגחה פרטית הניכרת לכל לקיום האומה. נמצא שהנהגת ה' וניסיו שהיו בחנוכה, אינם ניסים שהיו בעבר בלבד, אלא שבחנוכה הם התחילו, ומאז שהאירה הנהגה זו, היא וניסיה הורים ונמצאים עמנו במשך הגלות בעבר, בהווה ובעתיד.

חנוכה – לא ניתן לכתוב

לפי יסוד זה נבין את דברי הגמרא (יומא כט.) שפורים הוא סוף כל הניסים ולא חנוכה מפני שניתן לכתוב – מגילת אסתר – אבל חנוכה לא ניתן לכתוב. וקשה, מדוע באמת ניסי חנוכה לא ניתנו לכתוב? אלא הטעם הוא מפני שכל הניסים עד פורים ופורים בכלל שייכים לעבר, ואין להם המשך [אע"פ שבדאי יש להם גם השפעה לדורות אבל עכ"פ בעיקרם הם שייכים לעבר] ונכתבו לזכרון כדי להודות עליהם לה'. אבל ניסי חנוכה ותוכנם אינם שייכים לעבר בלבד, ולכן אין להעלותם על הכתב לזכרון כי הם עדיין לא נסתיימו, והם נעשים גם בהווה, כי אנו חיים בהנהגה כזו גם כיום.

הנס הגדול והתמידי שבגלות – קיום האומה

כאשר נעמיק עוד בענין גראה שבאמת גם חנוכה הוא נס תמידי נמשך מאז, ולא רק חוזר ומתעורר מדי פעם בפעם, כי מהי המהות וההגדרה של חנוכה? – ישועות וניסים לקיום הרוחני של האומה. ונס זה עומד לנו ומתקיים בנו כל ימי הגלות.

נבאר את הענין. כאמור, תקופת הגלות שבה אנו נמצאים, שתחילתה לאחר חורבן בית ראשון ובבית שני, וסופה בגאולה העתידה, יש בה שרשרת ניסים אשר בשלביה הראשונים היו ניסי חנוכה, ונמשכת היא מדור לדור עד לשיא ולתכלית בניסי הגאולה השלימה ובהתגלות משיח צדקנו, שעל ניסים אלו אמרו חז"ל (ברכות יב:) שאף ניסי יציאת מצרים יהיו טפלים לעומתם.